

Örnek Bir Bilim İnsanı Olarak Fuat Sezgin'in Çalışma Disiplini ve Bilime Katkıları

İhsan Topçu¹

Type/Tür:

Research/Araştırma

Received/Geliş Tarihi: October 4/ 4 Ekim 2019

Accepted/Kabul Tarihi:

November 21/ 21 Kasım 2019

Page numbers/Sayfa No: 1201-1212

Corresponding

Author/İletişimden Sorumlu

Yazar:

ihsantopcu@cumhuriyet.edu.tr

This paper was checked for plagiarism using iThenticate during the preview process and before publication. / Bu çalışma ön inceleme sürecinde ve yayımlanmadan önce iThenticate yazılımı ile taranmıştır.

Copyright © 2017 by Cumhuriyet University, Faculty of Education. All rights reserved.

Öz

Her toplumun yetiştirdiği önemli şahsiyetleri vardır. Bu şahsiyetler uluslararası üne sahip bir siyasetçi, dünyaca ünlü bir sanatçı veya önemli yarışmalarda başarı kazanmış sporcular olabilir. Fuat Sezgin Hoca da dünyaca ünlü İslam bilim tarihçimizdir. 2019 yılı Cumhurbaşkanlığı genelgesiyle "Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı" olarak kabul edilmiştir. Bunun amacı bilim ve araştırma yolunda uzun bir ömür harcayan Fuat hocanın yapıklarının karşılığı olarak onun hatırasını canlı tutmak, kendisini ve yaptığı çalışmaların milletimize daha fazla tanıtılmasını sağlamaktır. Bu çalışma da bir bilim insanı olarak Fuat hocanın bilim anlayışı, çalışma disiplini hakkında okuyuculara kısa bilgiler vermek ve onun örnek bir araştırmacı olarak nasıl başarıya ulaştığını ortaya koymaktır. Hayatını değiştiren ve ömür boyu ona çalışma azmini veren hocası ile tanışması, yoğun bir şekilde çalışmaya başlaması, dil öğrenmesi, İslam bilim tarihini araştırmaya yönelmesi gibi başlıklar ele alınmıştır. Sonrasında yurt dışına gitmek zorunda kalması. Uluslararası düzeyde bilimsel çalışmalar yapması, gerçekten öğrenmeye değer bir örnek hayat hikâyesi. Arkasından gelen başarılar. Fuat Sezgin gençlik yıllarından itibaren sabahın erken saatlerinde çalışmaya başlayan, hafta sonu ya da yaz tatili nedir bilmeyen, emeklilik düşünmeyen bir bilim insanıydı. Ömrünün son günlerinde dahi ülkemizin dört bir yanında vatandaşların kitap okuma konusunda bilinçlenmesi için konferanslar vermeyi planlayan ve tek dileğinin milletimizde oluşan özgüvensizliğin aşılması olduğunu ifade eden nadide bir isimdi. Hepimizin örnek alacağı ve çok şey öğreneceği bir insandı Fuat Sezgin.

Anahtar Kelimeler: Fuat Sezgin, bilim, İslam'da bilim, bilim tarihi, İslam ve bilim

Suggested APA Citation/Önerilen APA Atıf Biçimi:

Topcu, İ. (2019). Örnek bir bilim insanı olarak Fuat Sezgin'in çalışma disiplini ve bilime katkıları.

Cumhuriyet International Journal of Education, 8(4), 1201-1212.

<http://dx.doi.org/10.30703/cije.629356>

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Sivas/Türkiye
Assit Prof. dr. Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences,
Sivas/Turkey

e-mail: ihsantopcu@cumhuriyet.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6712-3238>

As a Worldwide Known Turkish Scientist, Fuat Sezgin's Science and Study Discipline

Abstract

All societies have world famous values such as artists, sportsmen, politicians. Fuat Sezgin is one of them. He was a science historian. He devoted his long life to the studies of the history of Islamic sciences. Turkey declared 2019 as *the year of Fuat Sezgin* with the Turkey's presidential circular published in the official gazette. The aim is to keep his memorials alive and also to make him known to more and more people in the country. Fuat Sezgin put forth and proved that Islamic civilization's intellectual achievements, both in the rational and philosophical sciences, guided the world for centuries. Sezgin was born in Bitlis but attended to his basic education in Erzurum. Actually, he was planning to become an engineer. But he did not. He meets with Hellmut Ritter, the famous German orientalist. Ritter leaves a very deep influence on him and he changes his mind. He wants to study the history of Islamic sciences. Following the military coup of 1960, he learns that he was expelled from the university and he leaves his country and begins to teach and search at Frankfurt University, in Germany. Fuat Sezgin deserves to be remembered as a distinguished academic and the "explorer of the lost treasure," as he is coined by an epithet of one of his biographers. Sezgin devoted his life to studying and searching the treasure of past, mainly in the Muslim science history. He made very important scientific contributions on the way to science and civilization. He is known as the explorer of the lost golden age of Muslim civilizations. He was a believer of İslam, yet he managed to keep his faith separate from science and his studies. He always emphasized that religion was not an obstacle to scientific development. He advised us to study hard and hard, to learn more so that we could take the place we deserve in the world. May Allah have mercy on him.

Keywords: Fuat Sezgin, science, Islamic sciences, science history, Islam and science

Giriş

Her toplumun içinden çıkardığı önemli değerleri vardır. Uluslararası üne sahip bir siyasetçi, dünyaca ünlü bir sanatçı veya önemli yarışmalarda başarı kazanmış sporcular. Fuat Sezgin Hoca da işte öyle birisiydi, dünyaca ünlü İslam bilim tarihçimiz. Bilindiği gibi, içinde bulunduğumuz 2019 yılı Cumhurbaşkanlığı genelgesiyle "Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı" olarak kabul edildi. Böylece bilim ve araştırma yolunda uzun bir ömür harcayan Fuat hocanın yapıklarının karşılığı olarak onun hatırasını canlı tutmak, kendisini ve yaptığı çalışmalarını milletimize daha fazla tanıtmamızın gayretine girilmiş oldu.

Bu çalışmanın amacı bir bilim insanı olarak Fuat hocanın çalışma disiplini hakkında okuyuculara kısa bilgiler vermek ve onun örnek bir araştırmacı olarak nasıl başarıya ulaştığını ortaya koymaktır. Kimdi Fuat Sezgin, nasıl ünlü bir bilim insanı olmuştu? İnsanların büyük bölümünün tek bir yabancı dili tam olarak öğrenemediği bir akademik yaşamda 27 farklı dili nasıl öğrenebilmişti? Onu İslam bilimleri tarihini araştırmaya yönlendiren kimdi?

Fuat Sezgin gençlik yıllarından itibaren sabahın erken saatlerinde çalışmaya başlayan, hafta sonu ya da yaz tatili nedir bilmeyen, emeklilik düşünmeyen bir bilim insanıydı. Ömrünün son günlerinde dahi ülkemizin dört bir yanında vatandaşların kitap okuma konusunda bilinçlenmesi için konferanslar vermeyi planlayan ve tek dileğinin milletimizde oluşan özgüvensizliğin aşılması olduğunu ifade eden nadide bir isimdi (Negiz, 2018).

Prof. Dr. Mehmet Fuat Sezgin, 7 Temmuz 1924 tarihinde Bitlis'te dünyaya geldi. İlkokulu 1936 yılında Doğubeyazıt'ta bitirdikten sonra öğrenimine burslu ve yatılı olarak devam etti. Ortaokulu 1939 yılında, yine Bitlis'te tamamladı. Liseyi ise Erzurum Lisesi Fen Bölümü'nde okudu ve 1942 yılında mezun oldu. Başarılı bir öğrenciydi ve matematiği çok seviyordu. İstanbul'a gidip mühendislik eğitim almak istiyordu. Olmadı. Hayat onu başka mecralara sürükledi. Bilimin ve uygarlığın gelişim süreçlerini ve bu süreçte etkili olan toplumları ve medeniyetleri araştırmaya yöneldi. Batı merkezli bilim anlayışına dayanan, uygarlığın gelişimindeki Doğu ve İslam medeniyetinin etkilerini görmezden gelen safsatalara karşı tarihsel gerçekleri gün yüzüne çıkardı. Elbette ki daha önce de bu yönde çalışmaları olan ve İslam'ın Altın Çağı'ndan haberdar olan az sayıda Batılı bilim insanları vardı. George Sarton, Carl Brockelmann ve Sezgin'in hocası Hellmut Ritter bunların arasında sayılabilir. Uygarlığın kesintisiz devam etmesinde İslam medeniyetinin ve Müslüman bilim insanlarının ne derece önemli katkıları olduğunu kabul ediyorlardı. Örneğin Sarton (1962), bilim tarihine giriş isimli iki ciltlik dev eserinde Müslüman bilim insanlarına geniş yer vermiştir. Fuat Sezgin, bu kabulün az sayıda bilim insanı ve araştırmacı arasında kalmayıp tüm dünyaca kabul edilmesini sağladı.

Uygarlık tarihi farklı toplumların, farklı kültürlerin katkılarıyla gelişen ve günümüze kadar devam eden birikimlerle oluşmuştur. Ülken (2016), *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* isimli eserinde konuya yeterince vurgu yapmıştır. Sezgin (2011, 91) ise durumu şöyle özetler:

"İlimler Yunanlıların elinde yaşadığı altın çağından sonra, tamamıyla duraklamamış. Geniş anlamda doğu Akdeniz havzasındaki kültür merkezlerinde ağır küçük adımlarla bazı ilerlemeler sağlayabiliyordu. Ama bu ilerlemeler yerel kalıyor, bir kültür merkezinden diğerlerine ulaşmak şansını pek bulamıyordu. Bağdat, özellikle Abbasi İmparatorluğunun başkenti olduktan sonra bilim dünyasının merkezi olmuş, sayısı çok yükselmekte olan bilim adamlarının birbirleriyle temasını artırmış, diğer kültür dünyalarındaki kitapların taşındığı, Arapçaya çevrildiği bir yer olmuştu."

Sekizinci yüzyılda bilim dünyasının merkezi haline gelen İslam coğrafyası, uygarlığın daha önceki dönemlerine ait birikimlerden de faydalanarak, bilimde önemli başarılar elde ettiler. Örneğin, "Müslümanlar dünyanın yuvarlak olduğunu İslam'ın ikinci yüzyılının, yani Miladi sekizinci yüzyılın başlarında Aristo'nun adını yanlışlıkla taşıyan Yunanca bir kitabın çevirisinden öğrendiler. Bunu münakaşasız kabullendiler." (Sezgin, 2011, 91). Uygarlık birikiminde önemli etkileri olan İslam medeniyetinin altın çağını keşfetme görevini Fuat Sezgin başarıyla yerine getirmiştir.

Hocası Hellmut Ritter'le Tanışması

İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde çok ünlü bir alman bilim insanı vardı, adı Hellmut Ritter (1892-1971) idi. Yahudi kökenli bu ünlü şarkiyatçı Almanya'da Hitlerin zulmünden kaçıp ülkemize gelen isimlerden birisiydi. Ritter, katı kuralları olan disiplinli bir hocaydı. Çoğu öğrencinin "zor hoca" tabirini kullandığı türden. Bununla birlikte etkileyici bir özelliği vardı.

Fuat Sezgin İstanbul'da iyi bir mühendis olma hayalleri kurarak vakit geçirirken yakın bir tanıdığının önerisi ile Hellmut Ritter'in bir konferansına gitti. Gittiği bu konferanstan o kadar çok etkilendi ki, mühendis olma hayalinden vaz

geçerek Ritter'in öğrencisi olmaya karar verdi. 1943 yılında Ritter le öğrencisi olarak başlayan ilişkisi uzun yıllar meslektaş ve dostluk ilişkileri içinde devam etti.

Ritter'in ona ilk tavsiyesi çalışacağı ve araştıracağı konuları daha iyi anlayabilmesi için gerekli olan birkaç önemli dili öğrenmesi şeklinde oldu. Dil öğrenmeye Arapça ile başlayan Sezgin, altı ay boyunca her gün 17 saat Arapça çalıştı ve altı ayın sonunda çok zor metinleri anlayacak düzeyde o dili öğrendi (Turan, 2015, 15). Hocasının tavsiyelerini dinlemiş ve ona yeterince güven vermişti.

Vermiş olduğu röportajlarında hocası Ritter'in zaman, çalışma süresi ve prensipleri konusunda çok zor birisi olduğunu söylemiştir. Birlikte çalışmaya başladıkları ilk günlerde Sezgin'e günde kaç saat çalıştığını sorar ve 13-14 saat çalışıyorum yanıtını alınca: "Bu çalışmayla âlim olamazsın. Eğer âlim olmak istiyorsan daha fazla çalışacaksın. Benim hocam (Eilhard) Wiedemann günde 24 saat çalışırdı. Gün daha uzun olsaydı daha çok çalışırdı" diyerek onu daha fazla çalışmaya sevk eder. Bu konuşmadan sonra Sezgin çalışma saatlerini yavaş yavaş artırır ve 17 saate kadar çıkarır (Fazlıoğlu, 2016). Uzun ve yoğun bir şekilde başlayan bu çalışma temposu ömrünün sonuna kadar devam eder.

Başarıyla tamamlanan bir öğrencilik döneminden sonra Sezgin doktorasını tamamlar ve hocası Ritter'le İslam bilim tarihi üzerine çalışmalara devam eder. Hocasının güvenini kazanmıştır artık. Bir ömrü adayacağı tarihi bir görev onu beklemektedir. Onu mühendislik eğitiminden soğutup İslam bilim tarihi çalışmaya yönelten Ritter, bu genç araştırmacıya önemli bir görev verir: Carl Brockelmann'ın hazırlamış olduğu Arap Edebiyat Tarihi adlı çalışmanın eksiklerini gidermek. Başlangıçta Brockelmann'ın eserine bir tamamlayıcı ilave, 'zeyl' yazma amacıyla başlayan macera 65 yıllık bir çalışmanın sonucunda 17 ciltlik dev bir eserin ortaya çıkmasıyla devam eder (Turan, 2015, 16; www.ibtav.org).

İslam Bilim Tarihini kapsayan bu dev eserin meydana getirilmesi hiç de kolay olmamıştır. Fuat sezgin hoca adeta ömrünü adamıştır bu esere. 27 farklı dil öğrenmiş, 60'tan fazla ülkeyi gezmiş yüzlerce kütüphanede yüz binlerce cilt dolusu kitap ve yazma eser incelemiştir. Sonunda Kur'an, Hadis, Fıkıh, Tarih, Edebiyat, Tıp, Farmakoloji, Kimya, Matematik, Astronomi, Astroloji, Meteoroloji, Coğrafya gibi değişik bilim dallarının tarihsel sürecini anlatan dünya çapında bu eseri ortaya koymuştur (Turan, 2015).

Fuat Sezgin'in Ülkesini Terk Etmesi ve Yurtdışı Çalışmaları

Askeri darbeler pek çok yönden ülkemizi olumsuz etkilemiştir. Ekonomik ve siyasi gelişmeler alanındaki olumsuz etkileri yanı sıra, darbelerin toplumun hemen her kesimi üzerinde de olumsuz yansımaları olmuştur. Öyle ki bu etkiler eğitim ve bilim alanlarında dahi görülmüştür. Bu darbelerden birisi de 27 Mayıs 1960'ta yapılır ve askerler yönetime el koyar. Cunta yönetimi üniversitede görev yapan bazı bilim insanlarını da hedef alır ve 147 akademisyeni üniversitelerden uzaklaştırır. Bunların arasında o günlerin azimli ve başarılı araştırmacısı Fuat Sezgin de vardır. Önce bu duruma kabullenemez ve inanmak istemez. Daha sonra karar kesinleşince, eski hocası ve artık meslektaşısı olan Hellmut Ritter'in tavsiyesi ve yönlendirmeleriyle Almanya'ya gider ve oraya yerleşir. Bilim hayatına orada devam eder. Yıllar yılı ülkesinden uzak ama dünyanın en ücra yerlerinde bilim ve araştırma aşkıyla çalışmalarına devam eder.

Çok sevdiği ülkesine gelmese de ülkesine olan bağlılığında ve milletine karşı sevgisi hiç azalmamıştır.

1961'de Almanya'ya giden Sezgin orada akademik çalışmalarını sürdürür. Bir taraftan Frankfurt ve Marburg'da öğrencilerine dersler verirken bir taraftan da akademik kariyerini geliştirir. İki yıl gibi kısa bir sürede, Bilimler Tarihi içinde kimya alanında bir doçentlik çalışması daha yapar ve ardından 1965'te profesör unvanı alır (Yücel, 2018, 65). Aynı zamanda hocası Ritter'in önerisi doğrultusunda yazmaya başladığı İslam Bilim Tarihi üzerinde çalışmaktadır. Daha sonra bunu büyük bir proje olarak görmeye başlar. "1966'da Frankfurt Üniversitesinde başladığı bu projesini, yaklaşık yarım asırda tamamlamıştır. İlk cildi 1967'de son cildi ise 2015 yılında neşredilen projenin tamamı 17 ciltten (8820 sayfa) oluşmaktadır. Her cildi İslam medeniyetinin çeşitli ilimlerine ait eserlerin tanıtım ve değerlendirilmesine tahsis edilen projenin ilk 9 cildi, başlangıcından beşinci asrın ilk çeyreğine kadar (yaklaşık 430/1038) olan dönemdeki ilmi faaliyetlerin ürünlerini tanıtmaktadır. Bu bölümün ciltleri 1967-1984 yılları arasında E. J. Brill (Leiden) yayınevi tarafından yayımlanmıştır" (Hansu, 2016, 34).

Fuat Sezgin'in dünyaca ünlü bir bilim insanı olmasında Arap İslam Bilimleri Tarihi adlı 17 ciltlik bu dev eserlerin önemi büyüktür. Sezgin bu büyük eseri sayesinde 1978'de Kral Faysal ödülünü kazanmış ve böylece daha büyük maddi olanakları daha ileri düzey bilimsel çalışmalar yapmak için kullanmıştır Sezgin'in yurtdışında yaptığı önemli işlerden birisi de kurduğu vakıf aracılığıyla binden fazla orijinal kitabın yeniden basımını ve bilim dünyasına erişimini sağlamıştır. Bir taraftan vakfın olanaklarını kullanarak bilim tarihi çalışmalarına devam ederken, diğer yandan da İslam tarihinin en eski dönemlerinde yazılmış önemli eserlerin tıpkıbasımlarını yayımlamıştır. Bu kapsamda yaklaşık 1400 kadar klasik kitap yeniden yayımlanmış ve insanlığın hizmetine sunulmuştur. Coğrafya, matematik, astronomi, tıp, askerlik, fizik, kimya, felsefe, dil bilimleri, İslami ilimler, müzik gibi hemen her bilim alanında yüzlerce değerli eser bu sayede yeniden gün yüzüne çıkarılmış ve araştırmacıların istifadesine sunulmuştur (Gündüz, 2018).

Fuat Sezgin'in Müzeciliği

Bireylerin olduğu gibi toplumların da hafızası vardır. Her toplum sahip olduğu hafızasıyla varlığını sürdürür ve geleceğe hazırlanır. Müzeler ise toplumsal hafızaların en iyi korunduğu ve gelecek kuşaklara aktarıldığı alanlardır. Bunun bilincinde olan Sezgin, daha önce kurmuş olduğu vakıf ve enstitü bünyesinde Müslüman bilim insanlarının geliştirdiği aletleri sergilemek amacıyla bir müze kurmayı düşünür. Söyleşilerinden birinde bunu şu sözlerle ifade etmiştir: "Projelerimden birisi de İslâm İlim Âletleri Müzesi idi. Çok şükür bunu da başardım ve 800'ü aşkın aleti yeniden imal ederek Enstitü içerisinde çok önemli bir müze kurdum" (Fazlıoğlu, 2016, 8). Aslında yaptığı çalışmalarda ve hazırladığı yayınlarında fotoğraflar ve şekiller ile İslam dünyasında geliştirilmiş olan teknolojik aletleri tanıtır Sezgin. Aletlerin modellerini de yapmaya çalışır. Aslında bunu daha önce deneyen Batılılar olmuştur ancak bu belli sayıda denemeden öteye gidememiştir. Sezgin ilk başta yirmi civarında aleti model olarak yapmayı ve müzede sergilemeyi planlar. Zamanla modellediği aletlerin sayısı artar ve sekiz yüzü aşar. Bu modeller 1983 yılından itibaren Frankfurt'taki müzede

sergilenir. Daha sonra dünyanın dört bir tarafında sergilenmeye başlar (Yücel, 2018, 66; Turan, 2015, 40).

Aslında bilim tarihi kitapları içinde yer alan aletlerin planlarından onların modelini yapma işi ilk olarak Alman bilim tarihçisi Alfred Wiedemann tarafından başlatılmıştır. Bu bilim insanı 25 kadar aleti yeniden modellemiştir. Fuat Sezgin ise toplamda 800 kadar aleti yeniden yaparak dünyada ilk ve tek son derece hususi bir müze meydana getirmiştir. Sezgin, bu modelleri büyük gayretler sarf ederek yüksek miktarda paralar harcayarak yapabirmiştir. Bu noktada kendisine en büyük desteği bazı Arap devlet adamları ve iş adamları vermiştir. Adını vermediği bir Arap iş adamı Sezgin'in yaptığı her aletten bir tane de kendisi için yapılmasını sipariş etmiş ve büyük bir birikim ortaya çıkmıştır. Arap iş adamı bu aletleri Amerika'ya götürüp orada sergilemeyi planlamıştır. Ancak 2001 krizinden sonra işler tersine dönmüştür. Tam bu sırada bu ikinci kopya aletlerin Türkiye'ye bağışlanması ve İstanbul'da bir müzeye dönüşmesi gündeme gelmiştir (Gündüz, 2018).

Bu gelişmelerin ardından Sezgin'in ikinci müzesinin ülkemizde açılması düşünülmüştür. Tarihler 24 Mayıs 2008 gününü gösterirken dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından açılışı yapılan müzenin ismi *İstanbul İslam Bilim ve Teknoloji Müzesi* olmuştur. Bu müze, Sezgin'in olağanüstü gayretleri ve Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın her türlü imkânı seferber etmesiyle Gülhane Parkı içerisindeki tarihi binalar restore edilerek kurulmuştur (ibtav.org). Müze Gülhane Parkı'nda, eski saray duvarlarının Has Ahırlar kısmında 3500 metrekarelik bir alanda yayılmış olarak bulunmaktadır.

Müzenin girişinde, Arap İslam dünyasının bilim tarihi bakımından en önemli çalışmalarından birine dayanarak yapılmış olan bir yerküre bulunmaktadır (www.etarih.com). Bu eser aslında Sezgin'in önemli çalışmalarından birisi olarak ortaya çıkardığı Halife el-Me'mun'un istekleri ve desteğiyle hazırlanan bir dünya haritasını temsil etmektedir. Harita o dönemde bilinen dünyanın coğrafyasını gerçeğe çok yakın bir biçimde göstermektedir. Müzede üzerinde Sezgin'in yıllar süren yoğun çalışmaları sonucu ortaya çıkardığı Arap-İslam yazma eserleri ve 9-17. yüzyılların bilimsel, teknik gelişmelerini yansıtan her türlü eser sergilenmektedir.

Müze dünya çapında bir yenilik arz etmektedir. Astronomi, coğrafya, gemicilik, zaman ölçümü, geometri, optik, tıp, kimya, mineraloji, fizik, teknik, mimari ve harp tekniği sahalarında hazırlanmış olan eserler sistematik bir düzenle sergilenmektedir (Negiz, 2018). Böylece bir taraftan İslam medeniyetinin bilim tarihindeki seçkin çalışmaları sergilenmekte, hem de levhalardaki metinler aracılığıyla eserlerle ilgili birden çok dilde ve detaylı bilgiler verilmektedir. İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfının internet sitesinde de ifade edildiği gibi (ibtav.org), İstanbul İslam Bilim Avrupa müzelerinin eğilimine uyarak ziyaretçilere, sergilenen eserle ilgili sadece birkaç satır bilgi aktarmakla kalmıyor; bilakis, ziyaretçiyi zaman ayırmaya ve bilim tarihinin bu eşsiz sergisini daha derinden anlamaya davet ediyor (www.etarih.com). İstanbul'daki İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi, bir taraftan bilimsel eserlerin estetik ve öğreticiliği, diğer yandan bıraktığı intiba ve kazandırdığı bilgi ile özel bir etkileyici güce sahiptir. Bu müzenin açılmasıyla birlikte İstanbul bilim tarihi açısından anlamlı, doğu-batı ilim kültürünü birleştiren bir köprü olma özelliğine bir yenisini daha eklemiştir. Gülhane Parkı içindeki müze, her gün sabah dokuz ve öğleden sonara dört saatleri arasında binlerce ziyaretçisini kabul etmektedir.

Sezgin'e Göre Din-Bilim İlişkisi

Uygarlık tarihinde önemli bir ilerleme halkası olarak Müslümanlar sekizinci yüzyıldan itibaren dünya tarihinde bir yenilenme hareketi başlatmışlardır. Daha önceki toplumlardan ve dönemin iktidarlarından devir aldıkları siyasi, ekonomik, kültürel ve ilmî geleneği tercüme ederek, kendi dünya görüşleri ile yorumlamışlar ve dünya tarihini değiştirmişlerdir (Negiz, 2018). Önceki uygarlıklardan ve toplumlardan aldıkları bu birikimi daha geliştirmişler, özgün düşünceler ve eserler meydana getirmişlerdir. Daha sonra şartlar ve anlayışlar değiştiğinde Müslümanların bu enerjileri azalmış ve bu süreci devam ettirme görevini başka toplumlar devralmışlardır (Sezgin, 2015; sezgin, 2017; Cantemir, 2018, in Negiz). Geçmişte bunca başarıyı ortaya koyan İslam medeniyetinin daha sonra neden başarısız olduğu sorusu bu dünyaca ünlü İslam bilim tarihçisine defalarca sorulmuştur. Çoğu kez bu soruyu "cevap vermek çok zor" şeklinde olmuştur. Doğrudan kısa ve net bir cevap vermese de çeşitli açıklamalarında bu noktaya da değinmiştir. Başlangıçta bütün bilimlere ve farklı toplumlardan bilim çevrelerine büyük bir hoşgörü ve iş birliği içerisinde kapısını açan İslam coğrafyası zamanla bu özelliğini kaybetmiştir. Müslümanlar zamanla tüm mesailerini İslâmî ilimlere verip tabii ilimleri ihmal etmişlerdir. İslâm dünyasının ilimde bu kadar gerilemesinde en büyük etkenin din olduğu iddiasının tamamen asılsız/delilsiz olduğunu, bilakis İslâm dininin teşviki olmasaydı bu gelişmelerin kesinlikle yaşanamayacağını, tam aksine Avrupa'da Hıristiyanlığın, ilmin önüne geçmeye çalıştığını belirtmektedir (akt. Karahan, 2003, 211).

Sezgin'e göre Kur'an-ı Kerim 250'den fazla ayette akli kullanmayı ve ilmi emreder. Müslümanlar da bu yolda dört yüz yıl medeniyetin öncüsü, dört yüz yıl da koruyucusu olur. Sonra tüm medeniyetlerdeki gibi yıpranma meydana gelir. Din gerilemeden mesul değildir. Hatta İslam dini, ilimleri geliştirmiştir. Yalnız mutaassıplar her zaman olacaktır ve bunlar ilk dönemde tesis edilen sağlam müesseseler sayesinde dine zarar verememişlerdir. İslam medeniyeti kendi toplumlarının dışından gelen müspet ilme saygı duymuş, farklı fikirlere sahip kişileri hoca olarak kabul etmiştir. Avrupa'da bazı ülkelerde yasaklanan Aristo'yu birinci muallim, Avrupa'da kitapları yakılan Galen'i faziletli olarak anmışlardır (Yücel, 2018, 66).

İslam dini bilimsel gelişmeyi engelleyici özelliklere sahip değil ve dolayısıyla Müslüman dünyasının bugünkü durumu İslamiyet'e atfedilemez. Sezgin' göre bugünkü Avrupa medeniyeti ile İslam medeniyetinin özü birbirinden çok uzak değil. Yıllarca farklı din, inanç ve kültürden bilim insanlarıyla birlikte çalışmalarının sonucunda böyle bir değerlendirme yapabilmektedir. Avrupa medeniyetini aslında bazı kültürel adetleri dışında İslam medeniyetinin bir devamı olarak görmektedir. "Bugünkü Avrupa medeniyeti, İslam medeniyetinin muayyen şartlar içerisinde, muayyen bir devirden sonra, başka iktisadi ve jeopolitik şartlar altında ortaya çıkan devamından ibarettir. Ben Avrupa medeniyetini, bazı âdetleri bir tarafa bırakılırsa, yabancı bulmuyorum" (Soysal, 2018).

İslam dünyasının geçmişe ilgisizliğini eleştiren Sezgin, Müslüman din adamlarımızın yetersizliğini de çeşitli vesilelerle dile getirmiş ve bizlere bazı öğütlerde bulunmuştur. Aşağıdaki ifadeler doğrudan ona aittir: "Başka bir taraftan muhafazakâr zümrede, bizde din adamı da yok. Din adamını çok kuvvetli hale getirmek lazım. İslâm dininin birçok ahlâkî prensibi var. Bu prensipleri bütün insanlara duyurmak, bu

prensipleri yaymak lazım. Bunları duyuracak, yayacak din adamı yok maalesef” (Fazlıoğlu, 2016, 14). Ona göre Müslümanların yeniden hak ettiği yere gelebilmesi için yapması gereken şeyler dinimizin ve peygamberimizin de emrettiği gibi akli kullanmak, düşünmek ve çok çalışmak olmalıdır. Okuyan, yazan ve düşünen bir millet olmalıyız. Bunu tavsiye etmektedir. Sezgin’e göre “Müslümanlar bugün hayatlarını uçaklarda, trenlerde, otomobillerde gezmekle geçiriyorlar. Oysa onların, düşünmeleri ve düşünüp fikirlerini geliştirmeleri gerekir. Onlar nasıl 10. yüzyıldan 16., 17., hatta ve hatta 18. yüzyıla kadar İslam bilimlerinden buldukları bütün müspet bilimleri aldılarsa, biz de şimdi onlardan almalıyız.

Mesela Japonlar, Müslümanlar kadar bilimsel bir geçmişe sahip değilken müthiş şeyler yaptılar fakat biz hala yerimizde sayıyoruz” (Negiz, 2018). Bu anlayışına dayalı olarak Sezgin, İslam bilimler tarihi araştırmalarını var gücüyle doğa bilimlerinde yoğunlaştırmıştır. Metafiziğin ancak fizik bilinerek, ilahiyatın ancak dünyevî ilimleri iyi bilerek anlaşılabilceğini kabul etmektedir.

Sonuç

Sezgin, Türkiye'nin son iki yüz senede yetiştirdiği en büyük bilim adamıdır. Şükrü Hanioglu onun için şu ifadeleri kullanmıştır: “Akademik unvanların ucuzladığı ve anlamsızlaştığı postmodern dünyada kelimenin gerçek anlamıyla âlim olarak diğerlerinden ayrılan Sezgin, İslâm bilim düşünce tarihi, coğrafyacılık ve denizciliği benzeri alanlarda insan ömrüne sığdırılması güç katkılar ortaya koymuştur” (akt. Gündüz, 2018).

Sezgin gençlik yıllarında başladığı bilimsel çalışma ve disiplin anlayışını bir ömür boyu sürdürebilmiş ve ortaya ülkemiz için, İslam dünyası için ve tüm dünya için önemli sonuçları olan çalışmalarını tek başına gerçekleştirebilmiş bir bilim insanıdır. Bu başarısında üstün yetenek ve sıra dışı zekâsının yanı sıra bilimsel bir disiplin anlayışının ve yüksek çalışma azminin etkileri vardır. Hayatı boyunca devam eden bir çalışkanlık örneği göstermiştir. Bunun herkes tarafından da örnek alınması gerekir.

Gündüz (2018)'ün de ifade ettiği gibi, Sezgin'in icatlarının ders kitaplarına çok az yansıdığı görülmektedir. Onu anlamak için ortaya koyduğu yenilikleri başta ders kitaplarında olmak üzere, eğitimin farklı aşamalarında, değişik yol ve yöntemlerle yeni nesillere duyurmalıyız. Bütün ders kitaplarında komplekse kapılmadan, korkmadan, hamaset yapmadan, bilimsel bir dil kullanarak ve bilimsel bir anlayışla bu yenilikleri bir an önce yapmalıyız.

Diğer taraftan Sezgin'in en büyük arzusu “benim milletim” dediği Müslümanların Batı karşısındaki aşağılık kompleksinden kurtulmasıdır. Aynı zamanda Batıların da Müslümanların bilime katkılarını dikkate alarak, sahip oldukları “üstünlük” duygusundan vazgeçmelerini sağlamak lazım gelmektedir. Sezgin, bilimlerin ve uygarlığın tüm insanlığa ait olduğunu kabul etmektedir. Bilimsel gelişme birçok bilim tarihçisinin kabul ettiği gibi, bütün toplumların ortak katkısıyla meydana gelir. Dolayısıyla insanlığın ortak malıdır. Dünya çapında bir bilim insanı olarak Sezgin bunu savunmuştur ve yaptığı çalışmalarla da önemli ölçüde ortaya koymuştur. Genç kuşağın da bu önemli bilginin farkında olarak kendini yetiştirmesi, bilgiye, eğitime önem vermesi onun en büyük arzusudur.

Kaynakça

- Fazlıoğlu, İ. (2016). Fuat Sezgin ile bilim tarihi üzerine, file:///D:/2019%20son%20%C3%A7a%20B1%C5%9Fmalar/fuat%20sezgin/ihsan%20fazl%C4%B1o%C4%9Flu%20fuat%20sezgin%20s%C3%B6yle%C5%9Fisi.pdf Erişim: 18.08.2019.
- Gündüz, M. (2018). Bilimler tarihçisi Prof. Dr. Fuat Sezgin, <http://temelegitim.yildiz.edu.tr/sayi3/4-5.pdf> Erişim: 22.06.2019.
- Hansu, H. (2016). Fuat Sezgin: Arap – İslâm Bilimleri Tarihi I, İstanbul: Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı Yayınları 2015, XIII + 1072 sayfa. (Kitap değerlendirme), *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 34, 221-228. <http://en.ibtav.org/page/1/biography>
- Karahan, A. (2003). Fuat Sezgin, İslam Medeniyetinin duraklama sebepleri konferansı, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 205-211.
- Negiz, M. (2018). Bir âlimin ardından. <https://archive.org/details/Prof-Dr-Fuat-Sezgin-Bir-Alimin-Ardndan-Notlar-pdf-download/page/n1> Erişim: 22.08.2019.
- Sarton, G. (1962). *Introduction to the history of science*. Washington: The Williams and Wilkins Company. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674432734>
- Sezgin, F. (2005). *Müslümanların coğrafya tarihine bugüne kadar bilinmeyen inanılmaz büyük katkısı*. ERUSAM, Kayseri.
- Sezgin F. (2006). *Amerika'nın keşfinde Müslümanlar, söyleşi ve konferans*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Sezgin, F. (2011). İslam'ın bilimler tarihindeki yaratıcı yerine bir bakış, *Adam Akademi*, 1,89-98.
- Sezgin, F. (2017). *İslam bilimler tarihi üzerine konuşmalar*, (3. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sezgin, F. (2015). *Bilim tarihi sohbetleri*, (Söyleşi: Sefer Turan), (7. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Soysal, M. (2018). Boş şeyler, <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehmet-soysal/bos-seyler-2701391> Erişim: 23.09.2019
- Ülken H. Z. (2016). *Uyanış devirlerinde tercümenin rolü*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. www.ibtav.org
- Yücel, D.M. (2018). İslam bilim tarihçiliğinin kalbi: Fuat Sezgin, eabil, *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü Eğitim - Bilişim - Kültür Dergisi*, 2(4), 65-71.

Summary

Introduction

All societies have world famous values such as artists, sportsmen, politicians. Fuat Sezgin was one of them. He is our science historian devoted his long life to the studies of the history of Islamic sciences. Sezgin passed away in 2018 and Turkey declared 2019 as *the year of Fuat Sezgin* with the Turkey's presidential circular published in the official gazette. By this way, we will know about his studies and contributions not only to our country but also to the whole world. This study also aims to make a contribution to those efforts. Who was Fuat Sezgin? How did he gain his worldwide fame? How

did he learn 27 different languages? What destined him to study the history of Islamic sciences?

Islamic civilization's intellectual achievements, both in the rational and philosophical sciences, guided the world for centuries. Yet Western historians and scientists reduced the Islamic civilization's global role in scientific progress. The responses against this view from the Islamic world have come from Sezgin with a more scientific and objective approach.

First Meet with Hellmut Ritter

He was born in Bitlis but attended to the secondary and high schools in Erzurum. After finishing high school, he comes to İstanbul. Actually he was planning to study math and become an engineer. But he did not, he could not do it. One of his relatives took him to a seminar. The seminar was in the Institute for the Oriental Studies at İstanbul University and it was presented by Hellmut Ritter, the famous German orientalist. Ritter made a very deep influence on him and he changed his mind. As of that moment he decided to study Islamic civilizations and the history of Islamic sciences. He wanted to be Ritter's student. Ritter was a tough lecturer, thus 'hard man' in the words of those around him. Ritter warned him about the difficulties of the field, yet he did not give up. After a short time, he was Ritter's student. He always emphasized that he was lucky to be a student of his teacher, Ritter. He says:

I was fortunate to be a student of such a great teacher. For some reason I was fascinated by this man, and I started to feel like he transfers all the knowledge of wise people before him. I did not take notes back then. He would say and I would write what he told me into my mind. Believe me; I still carry most of them in my mind. He was so different; he is most likely the greatest among European Orientalists. I was impressed by him so much that I cannot express it in words well. Ritter's words played a big part in keeping me studying History of Islamic Science. For this reason, I studied day and night abandoning the entire world altogether (*Turan, 2015*).

When Ritter saw his young student Sezgin's determination on his studies and his commitment to himself, he gave Sezgin a very important mission, to complete the deficiencies in Carl Brockelmann's book, the History of Arabic Literature. The way to *the History of Islamic Science* began in this way. Sezgin devoted his whole life to those books, completed as a 17 volumes of huge work.

Leaving His Beloved Country and His Studies Abroad

Following the military coup of 1960, some academicians were taken away from universities. One of the 147 academics names was Fuat Sezgin. He learnt that he was expelled from the university and tried to find a new path to follow. He did not want to go out. He loved his country a lot and wanted to do a lot of things for his country. He had established an institute and brought everything he learnt in Europe. Yet, he left his country and began to teach and search at Frankfurt University, in Germany. He narrates the events of those days as follows:

One day, I left home to go to the institute. Some children on the street were selling newspapers. They were shouting 'the latest news! Read all about it! Full list of 147 university professors that were expelled the university!' I bought a copy of the newspaper. I have examined the list and there I saw my name in the list. I took the newspaper with me. I didn't go to the institute. Instead, I went to the Suleymaniye

library wanted to read and study there. My assistants and students have worried about me. They came and found me at Suleymaniye as I was studying there. Then I wrote a few letters to my friends. I told them I was expelled from the university and were looking for a position to work and study together with them, if it is possible. They were some in Germany and some in America. In about 10 or 15 days, I received positive answers from three universities, one in Germany and two in America. I didn't want to go far away from Istanbul, Egypt and Iran, (the whole east) because of my ongoing studies. I chose Frankfurt University, in Germany. I have not finish the working on my book, History of Islamic Science, yet. I had a lot of things to do here in the east. I decided on Frankfurt University because the one and only Science History Institute of the world existed there (Turan, 2015, 63-65).

His Museums and Foundations

In 1982, Sezgin receives the King Faisal Prize for Islamic Sciences in 1978. He gets a chance do better things for his future plans. In fact he desires to establish an institute, the Institute of History of Arab-Islamic Sciences, there in his University. When he gets the good prize, he also plans to open a museum. His aim was to display the models of some tools and instruments that Muslim scientists developed and used in the past. Actually, a German researcher, Eilhard Wiedemann had modelled some of those instruments according to their originals. In Wiedemann had modelled only five of them in 30 years. Sezgin wanted to continue the work that Wiedemann started earlier. He was planning to make about 30 instruments. Contrary to his expectations, he has achieved a success, modelling more than 700 instruments. He founded the Museum of Islamic History in Frankfurt and displayed all those instruments in the museum. In the museum, there is also a library which houses more than 4500 books. Sezgin had collected those books from all parts of the world throughout his life.

Sezgin decided to establish a similar museum in his homeland, Istanbul. The Istanbul Museum for the History of Science and Technology in Islam, founded under the direction of Prof. Dr. Fuat Sezgin. His aim was to make Turks to see these extraordinary achievements of their civilizations and contributions of Muslim scholars to the history of science in a more concrete way. He returned to Turkey, and began preparations for the museum. As a result of his efforts for his own nation, in his country, the opening ceremony of the Museum of Islamic Science and Technology, which Fuat Sezgin has dreamed of for so many years, was held on May 25, 2008, by the Prime Minister of the period RecepTayyipErdoğan. The museum, which is in Gulhane Park in Istanbul, contains about 700 works. These museums, founded in the field of history of Islamic science, offer a great novelty in its field, presenting the evolution of inventions and discoveries of the history of science in various disciplines, and discoveries and inventions of Muslim scientists that had been gifted to humanity for centuries (enm.ibtav.org). The objects cover the fields of astronomy, geography, navigation, timekeeping, geometry, optics, medicine, chemistry, mineralogy, physics, architecture, instruments and military technology. They show the great inventions and discoveries of the Islamic sciences (turkunib.org).

Results

Fuat Sezgin deserves to be remembered as a distinguished academic and the "explorer of the lost treasure," as he is coined by an epithet of one of his biographers (Negiz,

2018). Sezgin devoted his life to studying and searching the treasure of past, mainly in the Muslim science history. He made very important scientific contributions on the way to science and civilization. He is known as the explorer of the lost golden age of Muslim civilizations. He was a believer of İslam, yet he managed to keep his faith separate from science and his studies. He always emphasized that religion was not an obstacle to scientific development. He advised us to study hard and hard, to learn more so that we could take the place we deserve in the world. May Allah have mercy on him.

Author's Biodata / Yazar Bilgileri

İhsan TOPÇU Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Çalışma alanları eğitim yönetimi, okul yönetimi, okul kültürü ve iklimi, eğitim tarihi, eğitim politikalarıdır.

İhsan Topcu is an assistant professor in Education Faculty of Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Turkey. His research interests are educational administration, school management, school culture and climate, educational history, educational policies.